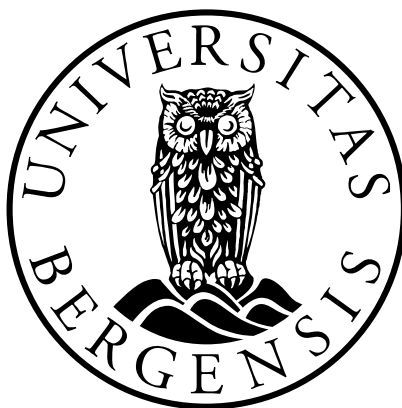

Strafferabatt for politisamarbeid

*En fremstilling av regelen i straffeloven § 78
bokstav f om strafferabatt for bidrag til
oppklaring av straffesaker*

Kandidatnummer: 1

Antall ord: 11857

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10.mai 2019

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	2
1 Innledning.....	4
1.1 Tema.....	4
1.2 Aktualitet.....	4
1.3 Metode og avgrensning	5
1.4 Videre fremstilling	7
2 Straffeloven § 78 bokstav f andre alternativ	8
2.1 Ordlyden.....	8
2.2 Bestemmelsens første ledd og plasseringen i lovverket.....	8
2.3 «Vesentlig grad bidratt til oppklaring av andre lovbrudd»	9
2.4 Hensyn bak bestemmelsen og forholdet til første alternativ	11
2.5 Ulike former for straffereaksjon.....	12
2.6 Betydningen av domstolens begrunnelse	14
3 Momenter vektlagt av domstolene ved anvendelsen av strl. § 78 f andre alternativ	15
3.1 Sakens alvorlighetsgrad.....	15
3.2 Samarbeidets omfang og betydning	17
3.2.1 Opplysningenes verdi for politiet	17
3.2.2 Opplysninger om personer i samme sakskompleks	19
3.2.3 Sakens alvorlighetsgrad i relasjon til oppklaringshensynet	20
3.3 Betydningen av strafferabattens størrelse	21
3.3.1 Overordnet.....	21
3.3.2 Likebehandling.....	22
3.3.3 Særlig om risikoen for represalier	23
4 Samspillet mellom påtalemyndigheten og domstolen i relasjon til utmålingen.....	27
4.1 Overordnet.....	27
4.2 Krav til påtalemyndighetens opplysninger om bistand etter § 78 f andre alternativ overfor domstolene.....	27
4.3 Påtalemyndighetens adgang til å inngå avtale med lovbryster	30

4.3.1	Adgangen for påtalemyndigheten til å inngå avtaler	30
4.3.2	Fordelene med slike avtaler.....	32
4.3.3	Forutsetninger for at påtalemyndigheten skal kunne binde seg	33
4.3.4	Straffeprosessutvalget forslag til nye § 28-7 i NOU 2016:24	34
4.4	Rettens forhold til straffepåstanden.....	36
4.4.1	Rettstilstanden	36
4.4.2	Kort om «plea bargaining».....	38
4.4.3	Straffeprosessutvalget forslag til nye § 32-3 i NOU 2016:24	40
4.4.4	Vurdering av forslaget i § 32-3	40
5	Avsluttende betraktninger	43
Kilder	.....	45

1 Innledning

1.1 Tema

Masteroppgavens tema er strafferabatt for bidrag til oppklaring av lovbrudd etter straffeloven § 78 bokstav f andre alternativ. Formålet er å beskrive hvordan regelen skal forstås og hvordan den praktiseres, med et særlig fokus på de rettslige rammene for forholdet mellom påtalemyndigheten og domstolen i relasjon til utmålingen.

1.2 Aktualitet

Kriminalitetsbildet er i stadig endring. Det kjennetegnes av «økt profesjonalisering, organisering og internasjonalisering, i tillegg til økt bruk av avansert teknologi, økt brutalitet og økt sammenblanding av illegal og legal virksomhet».¹ Denne utviklingen aktualiserer politiets behov for bistand til oppklaring av kompliserte saker, herunder særlig at lovbryster bidrar med opplysninger om kriminelle forhold.

Straffeloven 2005 opererer med rommelige strafferammer. Dommeren har vid adgang til bl.a. å gi betinget dom, samt å idømme andre alternativer til ubetinget fengselsstraff, som f.eks. samfunnsstraff. Dette gjør prinsippene for straffutmåling høyst aktuelle for lovbryster, hvis skjebne avhenger ikke bare av svaret på skyldspørsmålet, men vel så mye av dommerens valg av straffereaksjon innenfor lovens vide rammer.²

Straffeloven § 78 bokstav f andre alternativ legger opp til et samarbeid som potensielt kan være gjensidig begunstigende. Lovbryster letter politiets arbeid gjennom å dele informasjon, og påtalemyndigheten legger til gjengjeld ned påstand om redusert straff. Straffereduksjon etter denne bestemmelsen vil til syvende og sist være resultatet av et samspill mellom lovbryster, påtalemyndigheten og domstolen. Med sikte på å utpensle

---

¹ Utdrag fra straffeprosessutvalgets mandat, NOU 2016:24 s. 93

² Andenæs (2016) s. 476.

regelens nærmere innhold er det derfor aktuelt å undersøke de ulike aktørenes innvirkning på straffutmålingen.

Oppgavens første del tar sikte på å redegjøre for regelens innhold og praksis. Her vil det undersøkes hvilke krav som stilles til lovbryters samarbeid, samt hvilke øvrige forhold domstolen vil vektlegge i vurderingen av strafferabattens størrelse.

Oppgavens andre del retter seg mot forholdet mellom påtalemyndigheten og domstolen. Ettersom § 78 f andre alternativ gir straffereduksjon basert på samarbeid med politiet, er det aktuelt å se om det foreligger noen nærmere krav til *hvordan* påtalemyndigheten skal opplyse domstolen om dette momentet. Ettersom det er tale om en partsprosess – finnes det, og i så fall i hvilken grad, adgang for lovbrøyer og påtalemyndigheten til å *forhandle* om utvekslingen av opplysninger og rabatt? Og gitt at påtalemyndigheten har kompetanse til å binde seg selv – legger disse løftene i så fall føringer for domstolens utmåling av straff?

1.3 Metode og avgrensning

Redegjørelsen for hvordan regelen skal forstås og hvordan den praktiseres vil bygge på alminnelig juridisk metode. Oppgaven avgrenser i utgangspunktet mot strafferabatt som følge av uforbeholdne tilståelser etter bestemmelsens første alternativ. De to alternativene er imidlertid nært sammenknyttet, med delvis overlappende hensyn. Rettskilder som i utgangspunktet knytter seg til tilståelsesrabatt vil derfor etter forholdene kunne ha betydning i tolkningen av regelen om straffereduksjon for bidrag til oppklaring, og dermed trekkes inn i oppgaven.

Regelen i bestemmelsens første alternativ er en videreføring av strl. 1902 § 59 (2). Inntil regelen i andre alternativ trådte i kraft i 2015 ble den anvendt under henvisning til rettspraksis og hensynene bak § 59 (2). Med dette utgangspunktet vil det derfor i oppgaven være relevant å se på forarbeidene til begge bestemmelsene, da de inneholder uttalelser som gjør seg gjeldende for § 78 f som helhet. Forarbeider som ikke resulterte i lovfesting vil også være

aktuelle da de grundig redegjør for fordeler med bestemmelsen, samt de ulemper som tidligere ble brukt som argumenter mot lovfesting.³

I visse tilfeller vil også tilståelser rent praktisk ha verdi i form av å være opplysninger. En uforbeholden tilståelse om egne forhold kan typisk samtidig klargjøre straffeskylden til medskyldige. I noen tilfeller hvor siktede har tilstått, får ikke vedkommende rabatt for tilståelsen i seg selv, men snarere for bidraget denne har gitt til etterforskningen. En tilståelse kan f.eks. ha betydning som bevis i en straffesak mot andre. Disse tilfellene vil da bli behandlet som bidrag til etterforskningen under regelen i andre alternativ, og derfor også være aktuelle for oppgaven.

At regelen er kodifisering av gjeldende rett gjør at det også vil bli aktuelt å vise til vurderinger av domstolen fra tiden før lovgivning. Det er Høyesterett som utpensler det nærmere innholdet i straffeutmålingsreglene, og oppgaven avgrenser derfor i utgangspunktet mot underrettspraksis. Uttalelser fra lagmannsretten vil likevel anvendes for å supplere og underbygge redegjørelsen av Høyesteretts praksis der dette er hensiktsmessig for å tydeliggjøre de ulike avveiningene domstolen må foreta.

Forarbeidene til den nye straffeprosessloven⁴ inneholder forslag til endringer som vil kunne påvirke forholdet mellom påtalemyndigheten og domstolen i relasjon til straffeutmåling, og er dermed relevante. Utover domstolens avgjørelser vil det også søkes veiledning i påtalemyndighetens praksis utformet på et overordnet nivå, herunder riksadvokatens rundskriv. Disse har imidlertid relativt liten rettskildemessig vekt overfor andre juridiske aktører,⁵ og de vil dermed kun anvendes for å beskrive påtalemyndighetens praksis og illustrere de sentrale hensyn bak denne. De rundskriv som er aktuelle er rundskriv nr. 3/2007 og nr. 3/2018.⁶ Førstnevnte retter seg mot tilståelsesrabatter, men er likevel relevant for saker

---

³ Se bl.a. Ot. prp. nr. 81 (1999-2000)

⁴ NOU 2016:24

⁵ Kjelby (2017) s. 39

⁶ Rundskriv nr. 3/2018 «Infiltrasjon og provokasjon som etterforskningsmetode – vederlag til politiets kilder»

om bidrag med opplysninger der de to alternativene bygger på samme hensyn og uttalelsene retter seg mot politisamarbeid generelt.

1.4 Videre fremstilling

I kap. 2 vil det redegjøres for regelens innhold med utgangspunkt i ordlyden i § 78 bokstav f andre alternativ. Det vil også gjøres en kort presentasjon av de ulike formene for strafferabatt.

I kap. 3 presenteres de momenter Høyesterett vektlegger i vurderingen, og avveiiingen av disse. I kap. 4 beskrives forholdet mellom påtalemyndigheten og domstolen ved straffutmålingen etter § 78 bokstav f andre alternativ. Her vil forslagene til bestemmelser i straffeprosessloven, som har innvirkning på forholdet mellom påtalemyndigheten og domstolen ved utmåling, presenteres og evalueres.

2 Straffeloven § 78 bokstav f andre alternativ

2.1 Ordlyden

Straffeloven § 78 bokstav f lyder i sin helhet:

Ved straffutmålingen skal det i formildende retning især tas i betraktning at:

f) lovbrysteren har avgitt en uforbeholden tilståelse, eller i vesentlig grad bidratt til oppklaring av andre lovbrudd

2.2 Bestemmelsens første ledd og plasseringen i lovverket

Formuleringen i bestemmelsens første ledd er overordnet og felles for alle de formildende omstendigheter som listes opp i strl. § 78 bokstav a-i. Paragrafen er plassert i straffelovens kap. 14, som angir «[f]ellesregler for reaksjonsfastsettelsen». Her angis ulike omstendigheter som gir domstolen adgang til å gå utenfor den vanlige strafferammen ved utmåling. Dette omfatter ulike former for skjerpene og formildende omstendigheter, samt forhold som kan gi straffritak.⁷ Straffutmålingsreglene gjelder uansett hvilket straffebud som er brutt, og uansett hvor grov overtredelsen er. Momentene som listes opp i bokstav a-i har betydning både for straffens art og lengde.⁸

Straffeloven 1902 hadde ingen generelle straffutmålingsregler, men dette endret seg med innføringen av dagens straffelov. Årsaken til endringen var bl.a. krav fra internasjonale overvåkingsorganer, samt et ønske om et lovverk i bedre samsvar med det til de øvrige nordiske landene.⁹ Etter forarbeidene var målet med de nye bestemmelsene en mer

---

⁷ Se §§ 80 og 81.

⁸ Matningsdal (2016) s. 702.

⁹ Ot. prp. nr. 90 (2003-2004) s. 155

«informativ, brukervennlig og tilgjengelig straffelov for publikum», en straffelov som ville «synliggjøre reglene for straffutmålingen og gi økt forutberegnelighet».¹⁰

De formildende omstendighetene som fremgår av § 78 er i hovedsak en kodifisering av rettspraksis og dermed av betydning for domstolens vurderinger, men formuleringen «skal [...] tas i betraktning» gjør dem obligatoriske.¹¹ Det følger av forarbeidene at formuleringen dessuten ble brukt for å «unngå enhver fare for misforståelse om at lovteksten sier noe om straffutmålingsmomentenes vekt».¹² Videre var det et mål med lovfesting at den skulle bidra til å «oppretholde og kanskje styrke en ensartet straffutmåling, og dessuten føre til at domstolene vil opptre mer aktivt for å få avklart relevante momenter ved straffutmålingen».¹³

Formuleringen «især» er ment for å understreke at listen av momenter som kan vektlegges ikke er uttømmende.¹⁴ De opplistede momentene omhandler forhold som har generell betydning for straffutmålingen, og det vil derfor være tilfeller hvor også andre omstendigheter tillegges vekt. Det er etter forarbeidene ikke slik at de i lovteksten opplistede straffutmålingsmomentene har forrang fremfor andre relevante momenter.¹⁵

Dommeren avgjør innenfor lovens rammer den passende straff i hvert konkrete tilfelle, herunder både straffens art og lengde. Strafferammen er vid i de fleste straffebud, og kan i mange tilfeller strekke seg fra bot til lang fengselsstraff. For de mest alvorlige lovbruddene har Stortinget vedtatt minimumsstraffer i lovteksten, og disse vil begrense dommerens adgang til å velge straffereaksjon i visse saker.

2.3 «Vesentlig grad bidratt til oppklaring av andre lovbrudd»

---

¹⁰ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 38 pkt. 4.3.3.

¹¹ Andenæs (2016) s. 477

¹² Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 43 pkt. 4.4.3.1.

¹³ Ibid s. 39

¹⁴ Ibid

¹⁵ Ibid s. 268

Ordlyden «andre lovbrudd» omfatter både andre egne lovbrudd og andre personers lovbrudd. Dette vil typisk være medskyldige i samme sakskompleks, men ordlyden er ikke avgrenset til det.¹⁶ Det følger videre av lovens forarbeider at formuleringen «i vesentlig grad har bidratt til oppklaringen» er ment som et krav om «kvalifisert bistand».¹⁷ Dette kan gi inntrykk av en hevet terskel sammenlignet med rettstilstanden etter 1902-loven, men forarbeidene gir ingen holdepunkter for at man tok sikte på å stramme inn praksis – bestemmelsen er ment som en kodifisering av gjeldende rett.¹⁸

Vilkåret er oppfylt dersom siktede «fremlegger sentrale bevis eller leder etterforskningen i en riktig retning med tanke på å identifisere hvilke personer eller gjenstander som kan være av stor betydning for å oppklare lovbruddet».¹⁹ Ettersom ordlyden ikke er uttømmende, vil også opplysninger til politiet som ikke direkte leder til straffeforfølgning mot andre etter omstendighetene kunne tillegges vekt i formildende retning.²⁰ Påtalemyndigheten legger ned straffepåstand og opplyser domstolen om lovbryters bidrag. Til sist er det opp til domstolen å foreta den skjønnsmessige vurderingen av om kravet om bidrag til etterforskningen er oppfylt i den konkrete sak.

Strl. § 78 bokstav f andre alternativ retter seg først og fremst mot oppklaring av lovbrudd begått i Norge²¹, men bestemmelsens ordlyd utelukker ikke at bistand til oppklaring av saker i andre land kan påvirke straffutmålingen. Det er lite som skulle tilsi at oppklaring av kriminalitet begått i utlandet, og som straffeforfølges i Norge med hjemmel i strl. §§ 5 og 6, står i en særstilling i relasjon til bruk av strafferabatt.²² De samme hensyn vil gjøre seg gjeldende. Dersom § 78 bokstav f ikke skulle komme direkte til anvendelse, følger det uansett av forarbeidene at det «etter omstendighetene kan være grunn til å la bistand til oppklaring av lovbrudd i andre land være av betydning for straffastsettelsen».²³ I Rt. 1995 s. 238, som gjaldt utmålingen ved grov narkotikakriminalitet, ble det eksempelvis ved utmålingen tillagt vekt i

---

¹⁶ Kjelby (2017) s. 309

¹⁷ Ot. prp. nr. 8 (2007-2008) s. 276

¹⁸ Ibid s. 46

¹⁹ Ibid

²⁰ HR-2018-1987-A avsnitt 11

²¹ Ot. prp. nr. 8 (2007-2008) s. 276

²² Matningsdal (2015) s. 734

²³ Ot. prp. nr. 8 (2007-2008) s. 46 andre spalte

formildende retning at to av de domfelte hadde bidratt til avdekking av en internasjonal narkoliga.

2.4 Hensyn bak bestemmelsen og forholdet til første alternativ

Mellom § 78 f første og andre alternativ finner vi formuleringen «eller», noe som etter ordlyden likestiller de to formene for samarbeid. Hensynene bak de to alternativene er også langt på vei overlappende. Straffereduksjon etter begge alternativer er begrunnet i prosessøkonomiske hensyn og hensynet til sakens oppklaring. Lovbryters tilståelse eller opplysninger kan bidra til å lette politiets og domstolens arbeid med å etterforske og pådømme sakene, samt sørge for at de riktige personene blir straffet. Dette gjelder både ved at opplysningene bidrar til å oppklare uavklarte forhold, og at de kan sette politiet på sporet på forhold de i utgangspunktet ikke kjente til.

I forbindelse med lovfestingen av bestemmelsens andre alternativ uttales det nettopp i forarbeidene at bestemmelsen trolig ville få «størst praktisk betydning i saker om grovere kriminalitet der etterforskningen erfaringsmessig er særlig vanskelig»²⁴ De hensyn som bærer ordningen med strafferabatt etter § 78 f vil ha størst vekt i de tilfeller lovbryter forteller om lovbrudd politiet ellers ikke ville fått kjennskap til, eller som ikke hadde være mulig å oppklare uten lovbryters opplysninger.²⁵

Det som imidlertid skiller de to alternativene er at det ene tar hensyn til fornærmede og det andre lovbryter. For alternativet om uforbeholden tilståelse ligger mye av verdien i at lovbryter tar ansvar for sine ugjerninger, og at fornærmede slipper ytterligere belastninger i rettsapparatet. Uforbeholdne tilståelser har særlig vært vektlagt ved seksualforbrytelser og

---

²⁴ Ot. prp. nr. 8 (2007-2008) s. 46

²⁵ Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 s. 2

voldsforbrytelser, hvor det har stor verdi for fornærmede at de bl.a. slipper den ytterligere belastningen med frykten for ikke å bli trodd.²⁶

Samarbeid etter bestemmelsens andre alternativ vil på den andre siden ikke nødvendigvis komme fornærmede til gode. Lovbryter kan oppnå straffereduksjon uten å innrømme egen skyld. Denne typen bidrag kan imidlertid få negative følger for siktede selv, ettersom opplysningene potensielt kan domfelle andre mennesker. Særlig i kriminelle miljøer vil dette kunne medføre en risiko for hevnaksjoner mv. Hensynet til siktede, og den risiko for represalier vedkommende utsetter seg selv, og alternativt sine nærstående for, er derfor et relevant moment for domstolen å ta med i vurderingen av strafferabattens størrelse etter § 78 f andre alternativ.

2.5 Ulike former for straffereaksjon

Med utgangspunkt i hva siktede risikerer ved å bidra med opplysninger er det viktig at lovbryter velger å bidra på tross av de potensielt negative konsekvensene. Den beste motivasjonen for at lovbryter skal ville bidra med opplysninger til politiet er nettopp en begrunnet utsikt til reduksjon i egen straff.²⁷ Ved lovfesting la departementet vekt på signaleffekten bestemmelsen ville gi: «det skal lønne seg å bistå med informasjon til oppklaring og bekjempelse av kriminalitet».²⁸ Med utgangspunkt i forarbeider og rettspraksis fremhever riksadvokaten i sitt rundskriv noen grunnleggende forutsetninger for at ordningen med strafferabatt skal få den virkning som lovgiveren har tilsiktet. Rabatten må være så stor at den kan virke motiverende, og den bør bære synbar og forutberegnelig.²⁹ I tillegg må rabattordningen være kjent for lovbryter.³⁰ Det er påtalemyndigheten som i all hovedsak har ansvaret for å sørge for at lovbryter får kjennskap til de ulike fordelene som kan følge av et eventuelt samarbeid.

---

²⁶ Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 s. 2

²⁷ Ot. prp. nr. 81 (1999-2000) s. 37 p kt. 6.2.2.1

²⁸ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 46

²⁹ Rundskriv nr. 3/2007 s. 2

³⁰ Ibid

Mildere straffereduksjon tar form enten ved at straffens lengde reduseres eller ved at det gjøres endringer i straffens art. Rettspraksis har mange eksempler på at lovbyggere får straffereduksjon i form av en kortere fengselsstraff enn overtredelsen ellers ville ha ført til.³¹ Etter forarbeidene «bør normalrabatten utgjøre 1/3 av den straff som ville blitt ilagt uten tilståelse», mens retten i særlige tilfeller må kunne gå ned mot halv straff.³² Sistnevnte kan lovbyggere oppnå ved å innfri vilkårene i begge alternativ. I saker der lovbyggere både har tilstått og samarbeidet, kan dermed straffens lengde reduseres med inntil 50 prosent.³³

I tillegg til at det gjøres endringer i straffens lengde kan det gjøres endringer i straffens art. De strafferettslige reaksjonene følger av strl. § 29 bokstav a-f, og den enkelte straffebestemmelse gir anvisning på hvilken strafferettslig reaksjon domstolen kan idømme for det bestemte lovbrudd. Stiller bestemmelsen krav om fengselsstraff, kan retten likevel bestemme at fullbyrdingen helt eller delvis gjøres betinget, jf. strl. § 34. At dommeren ikke finner det forsvarlig å gjøre hele fengselsstraffen betinget, men samtidig ikke finner det passende at lovbyggere må sone dommen fullt ut, er ikke uvanlig.³⁴ Her foretar dommeren en konkret vurdering.

For dommerens vurdering av om det skal gis betinget eller ubetinget dom er stort sett samtlige straffutmålingsmomenter relevante.³⁵ I forarbeidene uttales at det «avgjørende bør være om en betinget dom anses som en rimelig og hensiktsmessig reaksjon i det konkrete tilfellet».³⁶ Allmennpreventive hensyn vil veie tungt i vurderingen av hvorvidt en dom på fengselsstraff skal gjøres betinget, og slike hensyn gjør seg naturlig nok sterkere gjeldende ved grove straffbare handlinger enn ved de mer alminnelige.³⁷ Den enkelte dom har som regel liten allmennpreventiv betydning, men det sentrale er hvordan det ville påvirke folks generelle lovlydighet om det f.eks. ble vanlig å gi milde straffer i tilsvarende tilfeller.³⁸

---

³¹ Rundskriv nr. 3/2007 s. 2

³² Ot. prp. nr. 81 (1999-2000) s. 38

³³ Se bl.a. Rt. 2011 s. 1744 og Rt. 2012 s. 330 der straffen ble satt ned fra henholdsvis 4 til 2 år og 7 til 4 år.

³⁴ Andenæs (2016) s. 507

³⁵ Matningsdal (2015) s. 296

³⁶ Ot. prp. nr. 90 (2003-2004) s. 436

³⁷ Andenæs (2016) s. 506

³⁸ Ibid

Loven åpner også for at fengselsstraff kan kombineres med samfunnsstraff, bøter og rettighetstap, jf. strl. § 34 a-c. I dommen inntatt i Rt. 2011 s. 1744 fikk en kvinne som ble dømt for grov narkotikavirksomhet dommen sin redusert fra utgangspunktet på fire års fengsel til samfunnsstraff i 390 timer. Dette var resultatet av en bred vurdering, hvor kvinnens samarbeid med politiet var sentralt. Sakens alvorlighetsgrad er dermed ikke i seg selv en hindring for å kunne anvende alle formene for straffereduksjon lovgiver har gjort tilgjengelig for domstolen.

2.6 Betydningen av domstolens begrunnelse

Som Riksadvokaten uttaler om straffereduksjon generelt er det en forutsetning for at regelen fungerer som den skal at rabatten er synbar og forutberegnelig.³⁹ Disse momentene henger naturligvis nært sammen, og knytter seg til lovbyters motivasjon til samarbeid. Det følger av straffeprosessloven § 40 (2) tredje punktum at det «skal opplyses i domsgrunnene om hvorvidt straffeloven § 78 bokstav f er anvendt», og at «det bør angis hvilken betydning tilståelsen har hatt for straffutmålingen». Så langt som mulig bør det angis eksakt hvor stor reduksjon i straffen som er gitt som følge av tilståelsen.⁴⁰ Et generelt problem for straffereduksjon for etterfølgende forhold er at de vil kunne lede til resultater som kan avvike fra en forholdsmessig straff, men dette kan domstolen kompensere for ved å gjøre det klart hvilken straff forbrytelsen isolert sett i utgangspunktet fortjener.⁴¹

Som gjennomgangen av rettspraksis vil vise er dette noe domstolen langt på vei etterlever. Det er imidlertid ikke alltid domstolen skiller de to alternativene like tydelig, og lovbyter får heller en samlet rabatt etter § 78 f.

---

³⁹ Rundskriv nr. 3/2007 s. 2

⁴⁰ Øyen (2016) s. 460

⁴¹ Gröning, Husabø og Jacobsen (2016) s. 703

3 Momenter vektlagt av domstolene ved anvendelsen av strl. § 78 f andre alternativ

Retningslinjene for tilståelsesrabatt etter § 78 f første alternativ er relativt grundig utpenslet. Det foreligger rikelig med rettspraksis, og fremgangsmåten for vurderingen er nøye beskrevet i riksadvokatens rundskriv.⁴² Regelen i andre alternativ er ny i straffeloven 2005 og momentene som vektlegges i vurderingen er ikke like klarlagte. Høyesterett uttalte i Rt. 2012 s. 330 i en sak om straffereduksjon etter bidrag med opplysninger at det er «vanskelig å sette opp generelle retningslinjer for størrelsen på det fradrag som bør gis i den enkelte sak.»⁴³ Dette vil alltid bero på en sammensatt vurdering hvor domstolen må vekte de aktuelle momentene opp mot hverandre.

Det er likevel visse momenter som går igjen, og disse springer ut av hensynene bak bestemmelsen.⁴⁴ *Sakens alvorlighetsgrad* (3.1.) oppstiller i utgangspunktet en hevet terskel for rabattens omfang grunnet allmennpreventive hensyn. *Samarbeidets omfang og betydning* (3.2) er helt i kjernen av bestemmelsens ordlyd, og selve «inngangsbilletten» for at lovbryster skal kunne oppnå rabatt etter § 78 f andre alternativ. Dette knytter seg til hensynet til prosessøkonomi og oppklaring. Det siste sentrale momentet er *betydningen av strafferabattens størrelse* (3.3.) som motivasjon for samarbeid, herunder særlig hensynet til lovbrystere som setter seg selv i fare for represalier.

3.1 Sakens alvorlighetsgrad

Sakens alvorlighetsgrad er et hyppig brukt moment av domstolen ved utmåling etter denne regelen, og det følger av allmennpreventive hensyn. Selv om alvorlige lovbrudd ikke

---

⁴² Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007

⁴³ Rt. 2012 s. 330 avsnitt 17

⁴⁴ Se oppgavens pkt. 2.3.

utelukker straffereduksjon etter strl. § 78 bokstav f, kan sakens alvorlighetsgrad ha innvirkning både på straffereduksjonens forholdsmessige form, og dens omfang.

Allmennpreventive hensyn vil i utgangspunktet oppstille motstand mot en omfattende reduksjon av straff ved alvorlige lovbrudd. Den enkelte dom har som regel liten betydning for allmennprevensjonen, men det sentrale er hvordan det ville påvirke folks generelle lovlydighet om det f.eks. ble vanlig å gi milde straffer i tilsvarende tilfeller.⁴⁵ I tillegg kan store rabatter for grove forbrytelser være støtende for den alminnelige rettsfølelse. De øvrige momentene som taler for straffereduksjon må derfor alltid sees i lys av sakens alvorlighetsgrad.

Allmennpreventive hensyn som motvekt til straffereduksjon var tydelig i den såkalte Finance Credit-saken, inntatt i Rt. 2007 s. 1677. Saken gjaldt omfanget av straffereduksjonen for den ene domfelte i en av norgeshistoriens mest omfattende bedragerisaker. Førstvoterende anerkjente at domfeltes bidrag hadde hatt «atskillig betydning for fremdriften av sakskomplekset, og at Økokrim oppnådde betydelige besparelser som følge av hans bistand.»⁴⁶ Fradraget ble likevel begrenset til 22 prosent av et enstemmig Høyesterett. Førstvoterende begrunner dette i dommens avsnitt 30:

«Hvor omfattende fradraget skal være, avhenger av en konkret vurdering. Så omfattende som bistanden har vært i denne saken, tilsier det isolert sett at fradraget bør være betydelig. Men [...] sakens alvorlighetsgrad [kan] ha betydning for fradragets omfang. Denne saken gjelder som nevnt en bedragerisak som i omfang savner sidestykke i norsk rettshistorie. Bedrageriene var systematiske, utspekulerte og pågikk over flere år [...]. Det er tale om grove tillitsbrudd hvor de allmennpreventive hensyn er tungtveiende (mine markeringer).»

Førstvoterende anerkjenner det omfattende bidraget til lovbryster, og at dette er noe som i utgangspunktet burde redusere straffen betraktelig, men i lys av sakens alvorlighetsgrad blir rabatten likevel noe begrenset. Dette momentet trekkes gjennomgående fram i Høyesteretts

---

⁴⁵ Andenæs (2016) s. 506

⁴⁶ Rt. 2007 s. 1677 (avsnitt 28)

vurderinger, og fungerer som en motvekt mot de argumenter som taler for at straffen reduseres i større grad.

3.2 Samarbeidets omfang og betydning

Lovbryters samarbeid er helt i kjernen av ordlyden i § 78 bokstav f andre alternativ, og hvordan dette konkret skal vektlegges i den enkelte sak beror naturlig nok på samarbeidets omfang og betydning.⁴⁷

Momentet kan imidlertid romme veldig mye, og benyttes gjerne som en paraplybetegnelse av domstolen for å favne flere ulike aspekter som kan ha betydning for samarbeidets vekt. Ser man nærmere på rettspraksis foretar Høyesterett likevel noen mer konkrete avveininger innenfor dette momentets vide formulering. Momentet springer ut både av prosessøkonomiske hensyn og oppklaringshensynet, noe som får ulik betydning i de ulike avveiningene. Det vil nå følge noen eksempler på de mer inngående vurderingene som inngår i bedømmelsen av samarbeidets omfang og betydning.

3.2.1 Opplysningenes verdi for politiet

En del av vurderingen av samarbeidets omfang og betydning knytter seg til verdien de aktuelle opplysningene har for politiet. Saken inntatt i Rt. 2004 s. 1491 gjaldt straffutmåling ved erverv av amfetamin og hasj. Et av spørsmålene for Høyesterett var om straffen burde nedsettes på bakgrunn av at domfelte hadde tilbudt politiet opplysninger om narkotikamiljøet på Stord, uten at det ledet til at politiet fikk noen opplysninger av verdi. Høyesterett unnlot å tillegge dette betydning under særlig henvisning til «de betenkeligheter som er gjengitt i Ot. prp. nr. 81 (1999-2000), og som ledet til at et forslag om å lovfeste en regel om «strafferabatt» for samarbeid med politiet ikke førte frem»⁴⁸

---

⁴⁷ Matningsdal (2016) s. 733

⁴⁸ Rt. 2004 s. 1491 (avsnitt 12)

Det er verdt å merke seg at denne dommen kom da lovfesting for denne form for samarbeid fremdeles var kontroversielt. Førstvoterende bruker her bakgrunnen for den skepsis som forelå før lovgivningen som argument mot at samarbeid skulle anvendes som et formildende element, et moment som naturligvis ikke ville fått vekt i dag. De nærmere detaljene om omfanget av opplysningene beskrives i lagmannsrettens dom slik:

«Det fremgår av sakens dokumenter, og forsvareren har anført at domfelte oppsøkte Stord lensmannskontor og Skien politistasjon for å gi opplysninger om narkotikamiljøet på Stord, men at politiet ikke ønsket å motta opplysningene. Det er vanskelig for lagmannsretten å vurdere hvilken betydning slike opplysninger ville ha hatt, men ved straffutmålingen sees det ikke helt bort fra at det kunne ha hatt noe betydning (mine markeringer)».⁴⁹

Forutsetningen for å oppnå straffereduksjon på bakgrunn av å dele opplysninger må være at delingen rent faktisk har funnet sted. Formålet med bestemmelsen er at både lovbryster og politiet skal ha fordeler ved samarbeid. At lovbryster utelukkende *tilbyr* opplysninger, som ikke er av interesse for politiet, vil ikke være tilstrekkelig.

Hvilke nærmere krav som stilles til de opplysninger politiet faktisk mottar, tok Høyesterett stilling til relativt nylig. Dommen inntatt i HR-2018-1987-A gjaldt straffutmåling for oppbevaring av narkotika. Om samarbeidets omfang uttales det at lovbryster har «forklart seg utfyllende om sin rolle og har også oppgitt navn på to andre involverte personer, herunder den personen som var eier av stoffet, og som A utførte oppbevaringen for.»⁵⁰

Disse opplysningene hadde imidlertid ikke ledet til strafforfølgning av de to involverte. Førstvoterende viser til det tilsynelatende avviket mellom lovbrysters bidrag og kravet etter ordlyden i strl. § 78 bokstav f andre alternativ om at siktede «i vesentlige grad [har] bidratt til oppklaring av andre lovbrudd». Til dette minner førstvoterende om ordlydens runde formulering:

---

⁴⁹ LG-2004-14063

⁵⁰ HR-2018-1987-A avsnitt 11

«Bestemmelsen er imidlertid ikke uttømmende, og også opplysninger til politiet som ikke direkte leder til strafforfølgning mot andre, vil etter omstendighetene kunne tillegges vekt i formildende retning.»⁵¹ (mine understrekninger)

Høyesterett konkluderte med at bidragene med opplysningene i denne saken måtte tillegges vekt på tross av at opplysningene ikke direkte hadde ledet til strafforfølgning mot andre personer, og domfelte fikk en samlet rabatt på 20 prosent for tilståelse og samarbeid.

3.2.2 Opplysninger om personer i samme sakskompleks

Opplysninger lovbryster gir om andre kan for de som rammes både være til gunst og til ugunst.

Kjennelsen inntatt i Rt. 2006 s. 964 gjaldt anken til en mann som i lagmannsretten var dømt til fengsel i 16 år for det som den gang var det største heroinbeslaget gjort i Norge. Domfelte fikk ikke reduksjon i straffen for sine forklaringer i lagmannsretten, da Høyesterett vurderte at disse ikke hadde hatt noen betydning for oppklaring av *egen sak*. Høyesterett stilte seg likevel bak lagmannsrettens vurdering om at han burde få reduksjon i straffen som følge av at hans forklaring hadde «bidratt til at to av de andre tre tiltalte ikke er blitt dømt på uriktig grunnlag.»⁵²

I den tidligere nevnte Finance Credit-saken ble det lagt vekt på at lovbrysters samarbeid hadde hatt prosessøkonomisk betydning i relasjon til medsiktete i saken. Domfeltes bidrag hadde hatt «atskillig betydning for fremdriften av sakskomplekset» og sørget for at Økokrim oppnådde «betydelige besparelser som følge av hans bistand».⁵³

Dommen inntatt i Rt. 2002 s. 993 gjaldt straffutmålingen for drap og medvirkning til voldtekter av to barn i Baneheia. Den ene av de domfelte fikk ikke redusert straff for egen tilståelse ettersom denne kom på et tidspunkt da det allerede forelå fellende bevis mot ham. Reduksjonen gitt som følge av at hans forklaring ga politiet viktige opplysninger om den andre gjerningsmannen. Dette bidraget ble imidlertid redusert ettersom han i den situasjonen

---

⁵¹ HR-2018-1987-A avsnitt 11

⁵² Rt. 2006 s. 964 avsnitt 31

⁵³ Rt. 2007 s.1677 (avsnitt 28)

hadde en «klar egeninteresse» av å trekke inn den medskyldige for å hindre at han selv ble dømt for mer omfattende forbrytelser enn han hadde begått.⁵⁴ Straffen ble redusert med i underkant av 10 prosent. Høyesterett oppstiller her et skille for hvilken motivasjon for samarbeid som bør belønnes. Det er som nevnt ikke til hinder for rabatt at motivasjonen for samarbeidet er straffereduksjon etter § 78 f andre alternativ, da denne typen motivasjon er helt i kjernen av formålet med bestemmelsen.⁵⁵

3.2.3 Sakens alvorlighetsgrad i relasjon til oppklaringshensynet

Sakens alvorlighetsgrad oppstiller en terskel for størrelsen på straffereduksjonen, men vil på den andre siden gjøre oppklaringshensynet enda mer aktuelt. Dette følger av at det i visse saker blir særlig viktig å få klarhet i sakens hendelsesforløp og å sørge for at de skyldige blir dømt. Dette finner man ofte eksempler på i saker av stor offentlig interesse.

Dommen inntatt i Rt. 2007 s. 1056 (NOKAS) gjaldt utmåling av straff for tolv personer som var domfelt i norgeshistoriens største ransak. Ranerne kom unna med et utbytte på nærmere 56 millioner kroner, og en politimann ble drept under ranet. En av de tiltalte, som ikke hadde deltatt under selve ranet, var i lagmannsretten dømt til fire års ubetinget fengsel for medvirkning til grovt ran begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Han hadde i etterkant gitt politiet opplysninger og klargjort en rekke forhold rundt ransforberedelsene og hendelsesforløpet på selve ransdagen. Om domfeltes samarbeid uttalte lagmannsrettens flertall at:

«Ls forklaringer har fått betydning i og med at den bevismessige side for en rekke av ranerne er påvirket og styrket av dette og det antas at dette har medvirket til flere av tilståelsene for lagmannsretten.»⁵⁶

---

⁵⁴ Rt. 2007 s. 993 s. 995

⁵⁵ Ot. prp. nr. 81 (1999-2000) s. 37

⁵⁶ LG-2006-64391 pkt. L

Som følge av samarbeidet ble han idømt 4 års fengsel, hvorav 3 år og 6 måneder ble gjort betinget. Denne straffereduksjonen er betydelig, og illustrerer vekten av hensynet til oppklaring i saker av stor betydning.

I den nevnte Baneheia-saken fikk domfeltes forklaring om det faktiske hendelsesforløpet særlig betydning. Utgangspunktet for Høyesteretts vurdering var lovens høyeste straff, og tilståelsen ble tillagt begrenset vekt ettersom den kom etter at det forelå fellende bevis mot ham. Hans bidrag til sakens oppklaring ble dermed det som var avgjørende for straffereduksjonen. Førstvoterende uttaler:

«Hans forklaring var [...]avgjørende for å få B dømt. Og ut fra de hensyn som ligger bak straffeloven § 59 annet ledd må det få betydning ved straffutmålingen at saken gjennom As tilståelse og forklaringer ble fullstendig oppklart (mine markeringer).»⁵⁷

I lagmannsretten ble det uttalt om det faktiske grunnlaget at:

«[u]tan forklaringa frå B hadde det snautt vore fellande bevis for å dømme hovudmannen A. Dei etterlatne og samfunnet har gjennom hans forklaring fått vite kva som i hovudtrekk skjedde i X om kvelden 19. mai 2000».⁵⁸

Viktigheten av å klargjøre hendelsesforløpet og at riktig gjerningsperson ble dømt veide naturligvis tungt i en slik sak. Saken rystet nasjonen, og fikk stor mediedekning. Høyesterett forkastet anken og stilte seg bak lagmannsrettens utmåling. Domfelte fikk som følge av opplysningene om den medskyldige en reduksjon i straffen på 2 år og ble dermed dømt til en ubetinget fengselsstraff på 19 år.

3.3 Betydningen av strafferabattens størrelse

3.3.1 Overordnet

---

⁵⁷ Rt. 2002 s. 993 (Baneheia) s. 995

⁵⁸ LA-2001-980-1

I saker hvor etterforskningen støter på særlige problemer vil det kunne ha vesentlig betydning for politiets mulighet til oppklaring og iretteføring at lovbryster er motivert til å bidra med opplysninger. Dette vil særlig gjelde i narkotikasaker og ved annen organisert eller grenseskridende kriminalitet.⁵⁹ Slik virksomhet er vanskelig å avdekke og omfatter gjerne et nett av ulike involverte personer, gjerne med internasjonale forgreininger. Den beste motivasjonen for å bidra med informasjon om dette vil naturligvis være en «begrunnet utsikt til å få en reduksjon i egen straff».⁶⁰ Et sentralt poeng med lovfestingen av bestemmelsen var nettopp å få gitt et klart signal om at det skal «lønne seg å bistå med informasjon til oppklaring og bekjempelse av kriminalitet».⁶¹

3.3.2 Likebehandling

Hvorvidt størrelsen på en strafferabatt er rettfærdig må naturligvis sees i forhold til rabatter gitt i tilsvarende saker. Like viktig for signaleffekten er også utmålingen i relasjon til andre lovbrystere i samme sakskompleks. Hensynet til likebehandling står sterkt i strafferetten. Snur man på likebehandlingsprinsippet kan man si at ulike forhold må behandles ulikt hvis man vil sende et signal til lovbrystere om at det er lønnsomt å samarbeide.

Dette illustreres bl.a. i dommen inntatt i Rt. 2002 s. 473. Saken gjaldt straffutmåling for forsøk på innføring av ca. 50 kilo kokain fra Trinidad til Norge. De to domfelte ble begge idømt 11 års betinget fengsel av lagmannsretten. Påtalemyndigheten fremmet i sin anke at de to domfelte ikke kunne dømmes til lik straff, da den ene i atskillig større grad hadde bidratt med relevante opplysninger om smuglingen og om foranledningen til denne. I tillegg hadde han opplyst politiet om narkotikatrafikk fra Trinidad i en sak som fortsatt var under etterforskning – en sak hvor han for øvrig også måtte påregne å møte som vitne.

---

⁵⁹ Ot.prp.nr. 81 (1999-2000) s. 37

⁶⁰ Ibid

⁶¹ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 46

Førstvoterende tar utgangspunkt i hensynenes bak strl. 1902 § 59 (2) og uttaler at dette samarbeidet må tillegges vekt. Videre vises det på s. 475 til begrunnelsene i påtalemyndighetens anke:

«Dersom lagmannsrettens dom skulle bli stående, vil dette i tilfelle etter påtalemyndighetens oppfatning vise at straffutmålingsmessig så har en siktet lite å hente ved et samarbeide med politiet, idet retten til syvende og sist ikke vektlegger bistand til politiets etterforskning slik at den som gir viktige opplysninger til politiet ender opp med samme straff som en som ikke har bistått i samme omfang eller på samme måte (mine markeringer).»

Høyesterett stilte seg bak lagmannsrettens vurdering av at det måtte gjøres forskjell ved utmålingen av de to domfelte. Han som hadde samarbeidet med politiet fikk etter en ny vurdering redusert straffen fra 11 til 9 års ubetinget fengsel, mens hans medsammensvorne ble dømt til å sone 10 år og 6 måneder.

3.3.3 Særlig om risikoen for represalier

I flere kriminelle miljøer foregår lovbruddene innenfor organiserte og profesjonelle rammer. Slike miljøer vil typisk også kjennetegnes av en hard indre justis, hvor det strider med kodeksen å gi opplysninger til politiet – særlig om andres forhold.⁶² Spesielt i narkotikasaker og ved annen «organisert eller grenseoverskridende kriminalitet» vil en lovbrøyer som velger å forklare seg til politiet om andres lovbrudd potensielt sette seg selv, og sine nærmeste, i fare for hevnaksjoner fra de impliserte lovbrøyerne.⁶³ Denne risikoen var en av grunnene til lang skepsis til lovfesting av § 78 f andre alternativ. Departementet fryktet at en slik lovfesting ville «oppfordre til angiveri, og [øke] risikoen for at den siktede blir utsatt for represalier» og at den kunne «medføre en hardere selvjustis i miljøet hvor kriminaliteten stadig blir hardere.»⁶⁴ Hensynet til siktede, og den risiko for represalier vedkommende utsetter seg for, vil derfor alltid

---

⁶² Rt. 2007 s. 1056 (avsnitt 94)

⁶³ Ot. prp. nr. 81 (1999-2000) s. 37

⁶⁴ Ibid s. 38

være et moment som vil veie tungt for domstolen ved vurderingen av strafferabattens størrelse etter § 78 f andre alternativ.

Om straffereduksjonen i slike saker uttaler Høyesterett i Rt. 2005 s. 314 avsnitt 23 at:

«Ein slik reduksjon skal gi ein sikta grunn til å samarbeide med politiet med tanke på fullstendig oppklaring. Samstundes må reduksjonen vere så stor at ein sikta ser seg tent med å ta den risikoen samarbeid inneber (mine markeringer)»

Det finnes en rekke eksempler fra rettspraksis hvor domstolen har gitt betydelig straffereduksjon i saker hvor f.eks. narkotikakurerer etter pågrepelse velger å samarbeide med politiet for å ta bakmennene eller kjøperne.⁶⁵I disse sakene fremhever Høyesterett viktigheten av at disse lovbryterne nettopp ser seg tjent med å samarbeide med politiet.

At lovbryter har vært ansett som hovedmann i saken har ikke utelukket straffereduksjon for denne typen samarbeid. Dommen inntatt i Rt. 1995 s. 242 gjaldt straffutmålingen for en mann som i lagmannsretten ble idømt ubetinget fengsel i 8 år for å ha vært hovedmannen bak innførselen av ca. 4 kilo amfetamin. Domfelte anket på bakgrunn av at lagmannsretten ikke i tilstrekkelig grad hadde tatt hensyn til hans relativt omfattende samarbeid med politiet under etterforskningen. Påtalemyndigheten støttet domfeltes anke, og nedla samme påstand som for lagmannsretten. Førstvoterende uttaler på dommens side 243:

«Særlig i store narkotikasaker, der en rekke personer er innblandet, er [domfeltes samarbeid med politiet] ofte helt sentralt for oppklaringen av saken. Det er for politiet viktig at de siktede motiveres for et samarbeid, samtidig som en reduksjon av straffen overfor den siktede kan være en rimelig kompensasjon for den fare han pådrar seg for hevnaksjoner.»(mine understrekinger)

På bakgrunn av denne vurdering valgte Høyesterett å sette ned straffen med ett og et halvt år, noe som tilsvarende om lag én femtedel.

---

⁶⁵ Se eks. Rt. 2000 s. 2072, Rt. 2005 s. 314 og Rt. 2012 s. 330.

Rettspraksis viser at hensynet til lovbryster og risikoen for represalier også gjelder for lovbrysters nærmeste. Kjennelsen inntatt i Rt. 2005 s. 406 gjaldt spørsmålet om det skulle reageres med samfunnsstraff for oppbevaring av 1,8 kilo metamfetamin. Kvinnen var i lagmannsretten dømt til 2 års fengsel, hvorav ett var gjort betinget. Flertallet på tre dommere la vekt på at det var snakk om et grovt narkotikalovbrudd, og at det ikke forelå så spesielle omstendigheter at samfunnsstraff kunne idømmes. Mindretallet mente det var riktig å idømme kvinnen 420 timers samfunnsstraff.

Førstvoterende, som representant for mindretallet, uttaler i dommen at han oppfatter kvinnens bistand i saken å være av «eksepsjonell karakter», og trekker så frem de dramatiske konsekvenser samarbeidet har hatt for henne og familien:

«Det er opplyst at hun har mottatt drapstrusler, at det er begått skadeverk mot hennes bolig og bil, og at hun som følge av dette har måttet selge huset og flytte fra X-området. Hun bor i dag på sperret adresse med strengeste grad av vitnebeskyttelse, noe som innebærer at heller ikke barna kan oppgi sin adresse til noen.»⁶⁶

Førstvoterende uttaler at det må få «en viss betydning»⁶⁷ at også barna er blitt sterkt berørt av morens samarbeid med politiet.

Dette representerer synet til mindretallet, men flertallet avviser ikke at det har betydning. Hvis hensynet til lovbryster skal vektlegges i vurderingen vil det heller ikke være unaturlig om den risiko lovbryster utsetter seg for også vil gjelde de aller nærmest, da særlig lovbrysters barn. Dette vil i mange tilfeller være direkte tilknyttet hvorvidt lovbryster ser på et samarbeid som noe lønnsomt.

At en lovbryster som forklarer seg om andres forhold kan utsette seg for fare for hevnaksjoner har stor betydning for straffeutmålingen. Det må foreligge en passende balanse mellom den belønningen man får holdt opp mot det man risikerer å miste. At opplysninger om det nærmere innholdet av samarbeidet kan være skadelig for lovbryster, kan dessuten legge

---

⁶⁶ Rt. 2005 s. 406 (avsnitt 17)

⁶⁷ Ibid (avsnitt 16)

føringer for hvordan påtalemyndigheten presenterer dette til domstolen. Dette vil det gjøres rede for i neste kapittel.

4 Samspillet mellom påtalemyndigheten og domstolen i relasjon til utmålingen

4.1 Overordnet

Straffeprosessloven § 63 fastsetter kjernen i anklageprinsippet: «Domstolene trer bare i virksomhet etter begjæring av en påtaleberettiget, og deres virksomhet opphører når begjæringen er tatt tilbake.» Prinsippet er et utslag av at straffeprosessen er en partsprosess⁶⁸, med påtalemyndigheten på den ene siden, og lovbryter på den andre. Dommeren har rollen som beslutningstaker. Påtalemyndigheten legger ned straffepåstand, men når en sak først er kommet opp for domstolen, har retten stor frihet i relasjon til straffeutmålingen. Prinsippet tilsier at påtalemyndigheten og domstolen i utgangspunktet er strengt atskilt. Det utelukker imidlertid ikke at de påvirker hverandre. Påtalemyndighetens skjønnsutøvelse ved nedlegging av straffepåstand normeres ikke bare av straffeloven, men også av domstolens praksis. Dette gjelder særlig gjennom reglene for reaksjonsfastsettelsen og oppregningen av de sentrale straffutmålingshensyn, jf. straffeloven § 78 a-f.⁶⁹ Påtalemyndigheten skal opptre lojalt overfor domstolen og dens praksis ved nedlegging av straffepåstand.

4.2 Krav til påtalemyndighetens opplysninger om bistand etter § 78 f andre alternativ overfor domstolene

Det er påtalemyndigheten som opplyser domstolen om lovbryters samarbeid etter § 78 f andre alternativ. Retten har en noe begrenset adgang til å føre kontroll med den større eller mindre betydningen påtalemyndigheten mener bistanden har hatt. Et spørsmål som oppstår i den forbindelse er hvordan dette momentet til straffutmålingen skal kunne opplyses overfor

---

⁶⁸ Øyen (2016) s. 430

⁶⁹ Kjelby (2017) s. 51

domstolen. Den risikoen for represalier som lovbryster utsetter seg for ved å samarbeide får i slike tilfeller særlig betydning, og kan kreve av påtalemyndigheten å være rundere i sin gjengivelse av samarbeidet overfor domstolen.

I Rt. 1995 s. 1975 tok Høyesterett stilling til dette spørsmålet. Saken gjaldt en mann som i lagmannsretten var dømt til 12 års ubetinget fengsel for innførsel av 440 kilo hasj til Norge fra Nederland. Domfelte hadde samarbeidet med politiet, men ønsket ikke at det skulle opplyses nærmere om innholdet av dette overfor domstolen i frykt for represalier.⁷⁰

Overensstemmende med aktors påstand ble straffen redusert til 10 år som følge av at domfelte hadde ytt bistand til oppklaring av saken. Førstvoterende la i sin vurdering vekt på politiets behov for bistand fra siktede og på siktedes behov for beskyttelse. Han uttaler på videre på dommens side 1977:

«For å imøtekomme disse behov må det aksepteres at aktor i forholdsvis generell form gir domstolen opplysninger om at domfelte har yttet bistand til etterforskningen og om den større eller mindre betydning bistanden har hatt. Det bør ikke stilles krav om at aktor skal gå inn på enkeltheter og heller ikke at opplysningene skal underbygges bevismessig.» (mine understrekninger)

Aktor hadde i denne saken opplyst at domfelte hadde ytt bistand til oppklaring, ikke bare av egen sak, men også andre alvorlige saker med internasjonal forgreining. Videre hadde aktor opplyst at det var tale om bistand av vesentlig betydning. Høyesterett satte ned lagmannsrettens straff på 12 års ubetinget fengsel til 10 år i tråd med aktors påstand.

Dette standpunktet ble senere fulgt opp av Høyesterett i den tidligere nevnte NOKAS-saken. En av de domfelte hadde ikke deltatt under selve ranet, og hadde bistått politiet i etterkant. Opplysningene om samarbeidet fra påtalemyndigheten gjengir førstvoterende slik:

«L samarbeidet også med politiet under oppklaringen av NOKAS-saken. Dette har åpenbart vært av stor betydning. Det er ikke opplyst hva L nærmere har forklart, men Riksadvokaten har bekreftet at de opplysninger L har gitt, var viktige på den tiden de ble gitt.»⁷¹

---

⁷⁰ Rt. 1995 s. 1975 (s. 1978)

⁷¹ Rt. 2007 s. 1056 (avsnitt 250)

Førstvoterende viser til ovennevnte sitat fra Rt. 1995 s. 1975 og tar på den bakgrunn «til etterretning Riksadvokatens uttalelse om betydningen av Ls samarbeid med politiet og finner ikke grunnlag for å overprøve hans vurdering her.»⁷²

Førstvoterende begrunner denne tilbakeholdenheten med å vise til uttalelsene i forarbeidene om at lovbrøyttere som forklarer seg om andres forhold lett utsetter seg for fare for hevnaksjoner.⁷³ Hun presiserer at ved å bidra med opplysninger hadde lovbrøytter klart brutt kodeksen i miljøet NOKAS-ranerne var en del av. Dette var samtidig en alvorlig sak, hvor de øvriges straffene i hovedsak varierte fra 11 til 18 års fengsel. Oppklaringen av saken var viktig, og domfeltes opplysninger hadde hjulpet politiet i å lykkes med dette. Samarbeidet resulterte i en fengselsstraff på 4 år, hvorav 3 og et halvt år ble gjort betinget.

Begge ovennevnte dommer gjelder saker hvor domfelte har gitt opplysninger om folk fra tunge kriminelle miljøer. Den manglende overprøvingen av innholdet i samarbeidet begrunnes med politiets store behov for opplysninger i slike saker, og siktedes behov for beskyttelse. Det er ikke dermed sagt at domstolen ville vært like tilbakeholden i andre typer saker, jf. uttalelsen «finner ikke grunnlag for å overprøve hans vurdering her (mine markeringer).»⁷⁴ Der hensynet til å verne lovbrøytter mot hevnaksjoner ikke gjør seg gjeldende i like stor grad vil også domstolens overprøving kunne være annerledes. At påtalemyndigheten som regel er nærmest til å vurdere hvilken betydning tiltaltes samarbeid har hatt for avviklingen av saken utelukker ikke at Høyesterett kan overprøve påstanden som fremmes. Hvor spesifiserte opplysninger om samarbeidet som kreves, må bero på en vurdering av forholdene i den enkelte sak,⁷⁵ hvor hensynet til siktede vil være et sentralt moment.

Disse standpunktene fra Høyesterett har likevel vært gjenstand for kritikk innen juridisk teori. Førstestatsadvokat Harald Strand uttaler i sin artikkel om straffereduksjon for samarbeid at han mener «Høyesterett er beskjedne på egne vegne når den uttaler at den ikke finner

---

⁷² Rt. 2007 s. 1056 (avsnitt 252)

⁷³ Ot.prp. nr. 81 (1999-2000)

⁷⁴ Rt. 2007 s. 1056 avsnitt 252

⁷⁵ Rt. 1995 s. 1975 (s. 1977)

grunnlag for å *overprøve* riksadvokaten.»⁷⁶ Det er en sentral del av lovbyrters rettsikkerhet at makten er fordelt og at domstolen fører kontroll med påtalemyndigheten. Videre presiserer han at ved å gi lovbyrter en betydelig straffereaksjon for bistand til sakens oppklaring, men «uten å ha kunnskap om hva bistanden har gått ut på», gir domstolen påtalemyndighet stor makt i utøvelsen av sitt skjønn.⁷⁷ Selv om påtalemyndigheten er bundet av objektivitetsplikten, er det et viktig sikkerhetsnett for lovbyrteres rettssikkerhet at domstolen fører kontroll med disse vurderingene. Avslutningsvis presiserer han at det «ikke [er] et ubetydelig ansvar å forvalte denne myndigheten og ivareta hensyn til f.eks. likebehandling av både ressursvake og ressurssterke personer»⁷⁸ Dette er et hensyn som også har en side i de neste punktene vedrørende påtalemyndighetens adgang til å inngår avtaler med lovbyrter og hvordan domstolen må forholde seg til disse.

4.3 Påtalemyndighetens adgang til å inngå avtale med lovbyrter

4.3.1 Adgangen for påtalemyndigheten til å inngå avtaler

Norsk rett har per i dag ingen lovregulering om inngåelse av avtaler mellom påtalemyndigheten og lovbyrter om straffepåstanden.⁷⁹ Straffeprosessen er som nevnt på et overordnet plan en partsprosess⁸⁰, med påtalemyndigheten på den ene siden, og lovbyrter på den andre. Dette medfører imidlertid ikke at partene har «fri rådighet» over straffekravet.⁸¹ Partene er heller ikke likestilte og opererer derfor innenfor ulike rettslige rammer. Lovbyrter representerer egne interesser, mens målet for påtalemyndigheten er å komme fram til et materielt riktig resultat.

---

⁷⁶ Strand (2007) s. 378

⁷⁷ Ibid

⁷⁸ Ibid

⁷⁹ Rt. 2009 s. 1336 (avsnitt 12)

⁸⁰ Øyen (2016) s. 430

⁸¹ Kjelby (2017) s. 304

Avgjørelsene som tas i straffesaksbehandlingen skal fattes med utgangspunkt i loven, hele tiden i lys av prinsippene om likebehandling, saklighet og objektivitet.⁸² Den reaksjonen det legges ned påstand om skal «lojalt innrettes etter lovgivers forutsetninger og foreliggende rettspraksis.»⁸³ Straffbare forhold skal bl.a. ikke henlegges eller nedlegges som vederlag for informasjon.⁸⁴ Den ordinære belønningsform for politisamarbeid er straffereduksjon, jf. strl. § 78 f.

I straffeprosessloven § 92 (2) 1. pkt., som også gjelder ved politiavhør, følger det et forbud mot å gi lovbrøyer løfter eller uriktige opplysninger. Et løfte er et tilsagn om at lovbrøyer skal motta et gode, og i straffeprosessen er det de betingede løftene som interesserer – løfter som er betinget av lovbrøyers handlinger.⁸⁵ Løfteforbudet er en rettssikkerhetsgaranti som skal reduserer risikoen for lovbrøyerer inkriminerer seg selv eller andre på uriktig grunnlag.⁸⁶ Selv om ordlyden har en noe absolutt formulering, er det ikke gitt at løfteforbudet rammer alle typer tilsagn fra påtalemyndigheten, og «det må antakelig legges til grunn at løftebegrepet er noe snevrere enn ordlyden tilsier, slik at det må leses inn et utilbørighetsvilkår.»⁸⁷ Det avgjørende for om løfteforbudet er krenket vil dermed ikke være om det er tale om et tilsagn som etter en språklig forståelse er å anse som et «løfte», men snarere om det er «saklig grunnlag for tilsagnet», og ikke minst «om tilsagnet og situasjonen ellers medfører at mistenkte blir utsatt for utilbørlig press.»⁸⁸

Det som etter praksis synes mindre problematisk er at lovbrøyer kan forespeiles en mildere straffereaksjon ved å bidra til oppklaring av saker. Med utgangspunkt i strl. § 78 f er det etter rettspraksis lagt til grunn at «påtalemyndigheten kan forplikte seg til å nedlegge en bestemt straffepåstand dersom den siktede eller tiltalte tilstår».⁸⁹ Dette følger av bl.a. av Rt. 2005 s. 1453, Rt. 2007 s. 616 og Rt. 2009 s. 1336, hvor

---

⁸² Kjelby (2017) s. 305

⁸³ Ibid

⁸⁴ Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2018

⁸⁵ Øyen (2010) s. 208

⁸⁶ Ibid s. 209

⁸⁷ NOU 2016: 24 s. 365

⁸⁸ Ibid

⁸⁹ Kjelby (2017) s. 309

påtalemyndigheten i samtlige hadde gitt tilsagn om straffepåstand mot at lovbryster tilsto.

Høyesterett tok i disse dommene ikke direkte stilling til påtalemyndighetens adgang til å komme med slike tilsagn, men det ble lagt til grunn i behandlingen av andre problemstillinger knyttet til slike avtaler. Alle tre dommene gjaldt tilståelsesrabatt, og den nærmere reguleringen av hvilke typer løfter, forespeilinger eller tilsagn som kan gis følger av rettspraksis og riksadvokatens rundskriv.⁹⁰ Det foreligger foreløpig ingen slik praksis eller instruks for tilsagn som følge av bidrag med opplysninger. Årsaken til denne forskjellen kan være en følge av noe av skepsisen knyttet til andre alternativ som vil presenteres i pkt. 4.3.4.

4.3.2 Fordelene med slike avtaler

En klar fordel med slike avtaler er de prosessøkonomiske besparelsene for politiet. Ett av de sentrale formålene med lovfesting av § 78 f var dessuten å «gi økt forutberegnelighet», noe som kan være et argument for å bruke slike avtaler.⁹¹ Straffeutmålingen er ofte skjønnsmessig, noe som kan gjøre det vanskelig for lovbryster å forutse hva følgene av et eventuelt samarbeid vil bli. En dialog mellom partene om betydningen av samarbeidet som kan gi grunnlag for redusert straff, vil kunne bidra til å realisere formålet om en mer forutberegnelig straffutmåling.⁹² I Rt. 2005 s. 1453 avsnitt 17 uttaler førstvoterende seg om behovet for og forekomsten av denne typen avtaler:

«Dette innebærer rimeligvis at en siktet i mange tilfeller på forhånd kan føle behov for nærmere kunnskap om de strafferettslige konsekvensene av å tilstå. Dette gjelder både forhold som man vet at politiet kjenner til og forhold som antas å være ukjente. I praksis er det ikke uvanlig at slike spørsmål blir drøftet mellom siktede/forsvareren og påtalemyndigheten.»
(mine markeringer)

---

⁹⁰ Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007

⁹¹ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 38 pkt. 4.3.3.

⁹² NOU 2016:24 s. 379

I praksis får lovbyrter som regel generell informasjon om reglene om strafferabatt, og det er også vanlig at påtalemyndigheten antyder hvilken straffepåstand som kan være aktuell ved ulike former for bidrag.⁹³ Et konkret forhåndstilsagn om straffepåstanden vil naturligvis også kunne bidra til å øke forutberegneligheten for lovbyrter ytterligere.

4.3.3 Forutsetninger for at påtalemyndigheten skal kunne binde seg

Tilsagnet om straffepåstand må gis av påtalemyndigheten, ikke av etterforsker. Dersom tilsagnet gis av påtalemyndigheten i politiet hvor tiltalekompetansen ligger hos overordnet påtalemyndighet, må det på forhånd konfereres med statsadvokaten.⁹⁴ Objektivitetsplikten gjør at påtalemyndigheten ikke kan forespeile lovbyrter en strengere straff enn det er rettslig grunnlag for dersom lovbyrter ikke ønsker å samarbeide.⁹⁵

At opplysningene om tilsagnet skal være riktige har også en side til lojalitetskravet. Høyesterett uttalte i Rt. 2007 s. 616 at det er en forutsetning at påtalemyndigheten ved inngåelse av slike avtaler med lovbyrter «opptrer lojalt i forhold til de retningslinjer for strafferabatt som er trukket opp i Høyesteretts praksis». ⁹⁶ Kjelby skriver om lojalitetskravet at «[k]ravet til sammenhengen i strafferettssystemet tilsier at de straffverdighetsvurderinger som kommer til uttrykk gjennom rettspraksis, følges lojalt av påtalemyndigheten og gjenfinnes og gjenspeiles i rettspraksis». ⁹⁷ Et eks. på brudd på lojalitetsplikten finner man i Rt. 2009 s. 1336 som gjaldt tilsagn i en sak om grov familievold. Her uttaler førstvoterende, som representant for flertallet, at «en dom i samsvar med avtalen ville være et nytt overgrep mot guttene». ⁹⁸

Det er etter rettspraksis lagt til grunn at påtalemyndigheten kan fravike avtalen ved bristende forutsetninger. Dommen inntatt i Rt. 2005 s. 1453 gjaldt skriftlig tilsagn fra påtalemyndigheten til lovbyrter mot tilståelse. Da lovbyrter etter inngåelsen av avtalen tilsto

---

⁹³ NOU 2016:24 s. 379

⁹⁴ Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 s. 8

⁹⁵ Ibid

⁹⁶ Rt. 2007 s. 616 (avsnitt 29)

⁹⁷ Kjelby (2017) s. 240

⁹⁸ Rt. 2009 s. 1336 (avsnitt 40)

en rekke alvorlige narkotikaforbrytelser politiet ikke hadde kjennskap til, gikk påtalemyndigheten fra tilsagnet. Høyesterett vurderte omfanget av forbrytelsene av en slik karakter og omfang at påtalemyndigheten dermed hadde god grunn til å gå ifra tilsagnet om straffepåstanden. Slik retten vurderte det hadde heller ikke domfelte noen «rimelig grunn til å oppfatte situasjonen annerledes».⁹⁹

Noe av det viktigste i forbindelse med tilsagn om strafferabatt er at det klargjøres overfor lovbrøyer at domstolen ikke er bundet av påtalemyndighetens straffepåstand,¹⁰⁰ jf. strpl. § 38 (2). Hvorvidt avtalen likevel burde vektlegges som et moment i domstolens vurdering har det vært motstridende synspunkter om innen rettspraksis. Dette kommer oppgaven tilbake til i pkt. 4.4. (*Rettens forhold til tiltalebeslutningen*).

4.3.4 Straffeprosessutvalget forslag til nye § 28-7 i NOU 2016:24

I forarbeidene til den nye straffeprosessloven fremmer utvalget forslag om å lovfeste en adgang for påtalemyndigheten til å gi bindende forhåndstilsagn om straffepåstand. Forslaget til den nye § 28-7 (*Tilsagn om straffepåstand*) første ledd har følgende ordlyd:

«Når mistenkte ved tilståelse eller på annen måte bidrar med opplysninger av betydning, kan påtalemyndigheten forplikte seg til å nedlegge en bestemt påstand om straff (mine markeringer).»

Bruken av ordet «eller» taler for at utvalget mener å likestille uforbeholden tilståelse med bidrag med opplysninger etter modell av strl. § 78. Det følger imidlertid av merknadene til bestemmelsen at utvalget mener det her må gjøres et skille mellom de to formene for samarbeid. Det påpekes på s. 634 at:

«Det er et vilkår for å gi tilsagn at mistenkte tilstår eller gir opplysninger «av betydning», forutsetningsvis for *egen sak*. Det er ikke tilstrekkelig at mistenkte utelukkende gir opplysninger om lovbrudd begått av andre». (mine markeringer)

---

⁹⁹ Rt. 2005 s. 1453 (avsnitt 20)

¹⁰⁰ Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 s. 10

Det oppstilles her som et vilkår for å gi tilsagn at mistenkte tilstår eller gir andre opplysninger av betydning for *egen sak*. Bakgrunnen til denne forskjellsbehandlingen knytter seg til skepsis til såkalte «kronvitneordninger», som etter utvalgets syn vil «stride mot utbredte rettferdighetsforestillinger at noen skal kunne kjøpe seg fri fra straffansvar ved å angi medsammensvorne».¹⁰¹ Det påpekes at slike ordninger potensielt vil «bygge opp under en angiverkultur og medføre uønsket straffrihet for kronvitnets handlinger».¹⁰² Videre kan det sås tvil om troverdigheten til opplysninger gitt under slike premisser. Lovbryter vil i en slik situasjon kunne ha «et særlig motiv for å begrense eget ansvar og overdrive ansvaret for øvrige impliserte for derved å styrke egen».¹⁰³

Disse betenkelighetene overlapper langt på vei med de som ble presentert under vurderingen av lovfestingen av § 78 f andre alternativ. Departementet anså det mer betenkelig å lovfeste en regel om strafferabatt for politisamarbeid sammenlignet med en tilsvarende bestemmelse om tilståelse.¹⁰⁴ De stilte seg bak arbeidsgruppens påstand om at en slik regel ville kunne så tvil om troverdighetene til disse opplysningene. Lovgivers ønske om belønning for å bidra med opplysninger kan påvirke viljen til å gi opplysninger, så vel som graden av sannhet i den informasjonen som deles.¹⁰⁵ Videre kan det hevdes at lovbryter i slike situasjoner, sammenlignet med ved tilståelser, har lite å tape på å gi opplysningene.¹⁰⁶

Selv om praksis synes å akseptere en ordning hvor påtalemyndigheten skal kunne gi et mer eller mindre bindende tilsagn om redusert straff, er det like fullt en prinsipiell nydannelse i vår straffeprosess.¹⁰⁷ På bakgrunn av de nevnte betenkeligheter som knytter seg til tilfeller der lovbryter gir opplysninger om andre må det nok «stilles strenge krav til påtalemyndigheten når den i forkant av en rettsprosess gir et løfte om sin fremtidige myndighetsutøvelse».¹⁰⁸

---

¹⁰¹ NOU 2016: 24 s. 378

¹⁰² Ibid s. 379

¹⁰³ NOU 2016: 24 s. 379

¹⁰⁴ Ot. prp. nr. 81 (1999-2000) s. 38

¹⁰⁵ Riksadvokatens rundskriv nr. 2 /2018 s. 9

¹⁰⁶ Ot. prp. nr. 81 (1999-2000) s. 38

¹⁰⁷ Rt. 2007 s. 616 (avsnitt 38)

¹⁰⁸ Kjelby (2017) s. 309

4.4 Rettens forhold til straffepåstanden

4.4.1 Rettstilstanden

Det klare utgangspunktet etter norsk lov er at påtalemyndighetens straffepåstand ikke er bindende for domstolen. Dette følger av straffeprosessloven § 38 (2) andre punktum:

«Med hensyn til det straffebud som skal anvendes på forholdet, er retten ikke bundet av tiltalen eller de påstander som er fremsatt. Det samme gjelder med hensyn til straff og andre rettsfølger.»

Bestemmelsen gir uttrykk for et grunnfestet prinsipp i norsk straffeprosess om at domstolene står fritt i forhold til påtalemyndighetens straffepåstand. Men ettersom påtalemyndigheten har adgang til, på visse vilkår, å gi tilsagn om straffetilsagn overfor lovbrøyer, har det vært reist spørsmål om hvorvidt slike tilsagn vil ha noen selvstendig vekt for domstolens straffutmåling. Spørsmålet har vært til behandling i Høyesterett to ganger på 2000-tallet, men med motstridende konklusjoner.

Dommen inntatt i Rt. 2007 s. 616 gjaldt straffutmåling i en sak hvor to menn hadde tilstått frihetsberøvelse og grov legemsbeskadigelse i bytte mot en bestemt straffutmåling fra påtalemyndighetens side. De domfelte hadde trukket sine anker over skyldspørsmålet etter tilsagn om at påtalemyndigheten nedla påstand som ville gi dem en straffereduksjon på en tredjedel av den straff de var idømt i tingretten. Det sentrale spørsmålet for Høyesterett var dermed hvilken betydning et slikt løfte fra påtalemyndigheten om en bestemt straffepåstand har å si for domstolens utmåling. Et flertall på tre dommere kom til at et slikt tilsagn bør tillegges «en viss selvstendig betydning».¹⁰⁹

Førstvoterende, som representant for flertallet, begrunner dette standpunktet i avsnitt 29 ut fra prosessøkonomiske hensyn og det forhold at påtalemyndigheten er den med best oversikt over betydningen av et samarbeid i kompliserte saker. Deretter fremheves det at en forutsetning for å oppnå formålet med bestemmelsen er en viss grad av forutberegnelighet for lovbrøyer «med

---

¹⁰⁹ Rt. 2007 s. 616 (avsnitt 29)

hensyn til hvilket gjennomslag påtalemyndigheten vil kunne regne med å få i domstolen.»¹¹⁰ Videre presiseres det som en forutsetning at påtalemyndigheten ved en slik inngåelse «opptrer løjalt i forhold til de retningslinjer for strafferabatt som er trukket opp i Høyesteretts praksis (mine markeringer).»¹¹¹

Mindretallet på to dommere mente derimot at avtaler mellom lovbryster og påtalemyndigheten ikke kan tillegges selvstendig vekt ved utmålingen. Dissenterende dommer, Skoghøy, tar i dommens avsnitt 35 utgangspunkt i prinsippet uttrykt i strl. § 38 og den tradisjonelle oppfatning om at denne typen forhandlinger går på akkord med grunnleggende prinsipper i straffeprosessen. Han trekker fram hensynet til lovbryster, og det prinsipielt problematiske med at en som tilstår uoppfordret på et tidlig stadium i etterforskningen uten tilsagn, skal komme dårligere ut enn en som har forhandlet med påtalemyndigheten. I lys av uttalelsene i Ot. prp. nr. 81 (1999-2000) pkt. 6.3.2. fremheves det at det tvert i mot burde være motsatt, idet den prosessøkonomiske gevinst er større og belastningen på fornærmede mindre i det førstnevnte tilfellet enn i det sistnevnte.¹¹² Et annet viktig motargument fra andrevoterende er hensynet til likebehandling. I avsnitt 36 uttales:

«[...] en ordning hvor påtalemyndigheten skal kunne tilby redusert straff som «vederlag» for en uforbeholden tilståelse, vil innebære en fare for forskjellsbehandling og favorisering av ressurssterke siktede og vil kunne fungere som et uheldig pressmiddel overfor en siktet som faktisk er uskyldig, men som er redd for ikke å bli trodd. For meg fremstår en rettsstilstand hvor tiltaltes rettsstilling skal være avhengig av aktors forhandlingsvilje og forsvarerens forhandlingsdyktighet, som svært uheldig (mine markeringer).»

I storkammerdommen inntatt i Rt. 2009 s. 1336 stilte et samlet flertall seg bak mindretallets argumentasjon og konklusjon på spørsmålet. En samlet Høyesterett slo dermed fast at domstolen står fritt i relasjon til straffutmålingen. Den aktuelle dommen gjaldt straffutmåling i en sak om grov familievold. Påtalemyndighetens forhåndstilsagn ville i denne saken føre til at lovbryster fikk en større tilståelsesrabatt enn det som ellers ville følge av rettspraksis.

---

¹¹⁰ Rt. 2007 s. 616 (avsnitt 29)

¹¹¹ Ibid

¹¹² Rt. 2007 s. 616 (avsnitt 36)

Førstvoterende viste til mindretallets begrunnelse i Rt. 2007 s. 616 og konkluderte med at «en påstand som påtalemyndigheten har nedlagt som motstykke til en tilståelse, *ikke* kan tillegges selvstendig betydning for straffutmålingen (min utheving).¹¹³

Dette standpunktet ble senere fulgt opp i Rt. 2011 s. 1210. Aktor hadde lagt ned påstand om en straffereduksjon på 30 prosent, men domstolen mente denne rabatten var uforholdsmessig stor. I dommens avsnitt 17 finner førstvoterende grunn til å minne om at:

«domstolene på selvstendig grunnlag – ut fra det materiale som legges frem for retten – skal avgjøre hvilket fradrag som alt i alt er riktig i den konkrete saken. Aktors forslag har som sådan ingen selvstendig vekt (mine markeringer).»

Rettstilstanden er etter dette at påtalemyndigheten overfor lovbryster kan forplikte seg til å nedlegge en bestemt straffepåstand, men at det ved domstolens straffutmålingen ikke har selvstendig betydning at det er fremsatt som ledd i en slik avtale.¹¹⁴ I motsatt fall ville norsk rett nærmet seg det amerikanske «plea bargaining»-systemet.

4.4.2 Kort om «plea bargaining»

På bakgrunn av et kriminalitetsbilde i stadig endring, og med formål om en mer effektiv saksavvikling, ble straffeprosessutvalget bedt om særskilt å vurdere om det er grunn til å innføre en ordning hvor påtalemyndigheten kan gi bindende tilsagn om strafferabatt dersom siktede tilstår eller kommer med opplysninger som bidrar til å oppklare saken.¹¹⁵ I mandatet omtales dette som «plea bargaining», men som utvalget selv presiserer omfatter dette begrepet etter tradisjonell forståelse mer enn det. Uttrykket «plea bargaining» skriver seg fra amerikansk rett og utvalget i NOU 2016:24 s. 363 omtaler det som :

«forhandlinger og avtaler, normalt mellom påtalemyndigheten og mistenkte, der mistenkte tilgodeses med lavere straff, mildere subsumsjon eller unnlatt straffeforfølgning mot at vedkommende tilstår

---

¹¹³ Rt. 2009 s. 1336 (avsnitt 28)

¹¹⁴ Ibid

¹¹⁵ NOU 2016:24 s. 96

egne lovbrudd eller bidrar til oppklaring av straffbare forhold begått av andre. Problemfeltet omhandler blant annet hvorvidt partene bør kunne sette rammer for domstolenes avgjørelser (mine markeringer).»

I land som opererer med plea bargaining, som f.eks. USA, er det ikke bare tale om at avtaler mellom lovbryster og påtalemyndigheten er bindende for partene – de er også langt på vei bindende for retten. Den tradisjonelle oppfatningen i norsk rett er at denne typen forhandlinger strider med grunnleggende prinsipper i straffeprosessen.¹¹⁶Spørsmålet om hvilken plass plea bargaining bør ha i norsk straffeprosess har siden slutten av 90-tallet vært et tema i flere offentlige utredninger, uten at dette har blitt innført i norsk lov.¹¹⁷

En av grunnene til at innføringen av «plea bargaining» har vært kontroversielt er de mange kryssende hensyn. Fordelene med slike ordninger er som ved tilsagn om straffepåstand at det er prosessøkonomisk lønnsomt, sørger for rask oppklaring og skaper forutberegnelighet for partene.

Situasjonen er imidlertid annerledes for den som blir siktet på grunnlag av slike opplysninger – en som blir anklaget eller domfelt på forklaringer fra personer som er gitt løfter om visse fordeler kan «med en viss rett hevde at det foreligger uhederlige motiver, falske anklager eller uriktige opplysninger».¹¹⁸Som mindretallet i Rt. 2007 s. 616 også fremhever i dommens avsnitt 36, vil en slik ordning kunne innebære en fare for forskjellsbehandling og favorisering av ressurssterke lovbrystere, og brukes som et uheldig pressmiddel overfor lovbrystere som frykter de ikke skal bli trodd. Avtaler som inngås «på bakrommet» har også en side til offentlighetsprinsippet. Dersom store, alvorlige saker avgjøres gjennom forhandlinger mellom partene uten at saken belyses ved en hovedforhandling, kan offentligheten bli utestengt.»¹¹⁹

---

¹¹⁶ Se bl.a. Andenæs (2000) s. 87

¹¹⁷ NOU 2016:24 s. 376

¹¹⁸ Kjelby (2017) s. 305-306

¹¹⁹ Strandbakken (2008) s. 66

Straffenivået i Norge er dessuten lavt sammenlignet med andre land hvor «plea bargaining» er vanlig. Mens man i USA kan man få 500 års fengsel, har man i Norge en maksimumsstraff på 21 år – det foreligger naturligvis i norsk rett et atskillig mindre «prutingsmonn». ¹²⁰

4.4.3 Straffeprosessutvalget forslag til nye § 32-3 i NOU 2016:24

Forslaget til den tidligere nevnte bestemmelsen i strpl. § 28-7 må leses i sammenheng med forslaget til den nye bestemmelsen i strpl. § 32-3 («Rettens forhold til partenes krav og påstander mv.»). Bestemmelsens første ledd femte punktum lyder:

«Foreligger bindende tilsagn etter § 28-7, kan retten likevel bare gå utover påstanden det er gitt tilsagn om, når det fremstår som klart at reaksjonsfastsettelsen ellers vil bli feil (mine markeringer).»

Utvalget skriver i merknadene til bestemmelsens første ledd femte punktum at vilkåret «fremstår som klart at reaksjonsfastsettelsen ellers vil bli feil» må tolkes i lys av at straffutmålingen ofte er skjønnsmessig, og at «påtalemyndigheten som regel er nærmest til å vurdere hvilken betydning tiltaltes tilståelse eller samarbeid for øvrig har hatt for saken».

¹²¹Videre presiseres det i merknadene på s. 640:

«Dersom påstanden det er gitt tilsagn om, er basert på et forsvarlig skjønn ut fra de retningslinjer som gjelder for straffutmålingen på vedkommende område, skal domstolen ikke gå utover påstanden. Fremstår det derimot som klart at påstanden det er gitt tilsagn om, bryter med det etablerte straffenivået, hensyntatt mistenktes tilståelse eller øvrige bidrag til sakens opplysning, jf. straffeloven § 78 bokstav f, skal retten fastsette riktig straff (mine markeringer).»

4.4.4 Vurdering av forslaget i § 32-3

Med dette forslaget stiller utvalget seg bak standpunktet til flertallet i Rt. 2007 s. 616 om at avtalen mellom lovbrøyer og påtalemyndigheten skal tillegges vekt ved domstolens vurdering, og fraviker med dette gjeldende rett, jf. bl.a. Rt. 2009 s. 1336. Utvalget går også lenger.

---

¹²⁰ Strandbakken (2008) s. 66

¹²¹ NOU 2016:24 s. 640

Tilsagnet skal ikke bare tillegges vekt, men domstolen skal nå ha en god grunn for ikke å dømme i tråd med påstanden nedlagt av påtalemyndigheten.

Matningsdal er blant de som stiller seg kritiske til forslaget, og minner i sin artikkel om påtalemyndighetens adgang til å opplyse om samarbeid med politiet i mer generelle termer (se oppgavens pkt. 4.2). Han mener at utvalget i lys av denne adgangen overdriver de praktiske problemene med at påtalemyndigheten er «nærmest til å vurdere hvilken betydning tiltaltes tilståelse eller samarbeid for øvrig har hatt for avviklingen av saken». ¹²²

Etter forslaget i § 32-3 skal påtalemyndigheten i større grad styre utmålingen av straff. Rent praktisk kan det hevdes at dette har liten betydning gitt at den «grunnleggende forutsetningen om at påtalemyndigheten lojalt følger rettspraksis etterleves». ¹²³ Under den samme forutsetning kan man imidlertid hevde at behovet for å fravike det prinsipielle utgangspunktet i norsk rett – at domstolene er uavhengige av påtalemyndighetens syn på straffutmålingen – ikke foreligger. Som førstvoterende i Rt. 2009 s. 1336 i avsnitt også påpeker, er det vanskelig å se bort fra at forutsetningen om lojalitet ikke nødvendigvis alltid vil være til stede; «påtalemyndighetens interesse i å få en enklere behandling av sakene kan tenkes å føre til at det blir tilbudt avtaler om påstander som ligger for lavt.» ¹²⁴ Videre påpeker førstvoterende at dersom ønsket om forutberegnelighet for lovbrøyer skal begrunne regler som åpner for forhandlinger om straffekravet, skulle behovet egentlig være størst der hvor påtalemyndigheten – bevisst eller ubevisst – har avtalt en påstand som samsvarer dårlig med vanlige straffutmålingsprinsipper. ¹²⁵ Ettersom domstolen etter forslaget til den nye strpl. § 32-3 kan overstyre i de tilfellene det fremstår som «klart at påstanden det er gitt tilsagn om, bryter med det etablerte straffenivået, hensyntatt mistenktes tilståelse eller øvrige bidrag til sakens opplysning», ¹²⁶ synes behovet for regelen å være overdrevet.

---

¹²² NOU 2016:24 s. 640

¹²³ Kjelby (2017) s. 310

¹²⁴ Rt. 2009 s. 1336 (avsnitt 23)

¹²⁵ Ibid (avsnitt 24)

¹²⁶ NOU 2016:24 s. 640

Uavhengig av hvilke praktiske følger forslaget får, innebærer det uansett en prinsipiell endring av forholdet mellom påtalemyndigheten og domstolen i norsk rett. Matningsdal påpeker i sin kritikk av forslaget at det samsvarer dårlig med Grunnloven § 88:

«For Høyesterett vil det være lite aktuelt å henvise saker hvor man ikke står fritt ved straffutmålingen. Selv om forslaget kanskje ikke er i strid med Grl. § 88 om at «Høyesterett dømmer i siste instans», er det i alle fall i dårlig samsvar med denne bestemmelsen.»¹²⁷

Forslaget trekker norsk straffeprosess i en ny retning vekk fra de tradisjonelle prinsipper om at straffekravet ikke er gjenstand for forhandling. Strandbakken minner i sin kritikk av avgjørelsen i Rt. 2007 s. 616 om at en effektivisering av rettssystemet uten en gjennomtekning av hvilke verdier vi ønsker å bygge vår strafferett på, kan få store følger over tid: «ethvert lite ureflektert skritt i feil retning, kan på sikt medføre at vi har forlatt grunnverdier som tidligere er tatt for gitt».¹²⁸

Dessuten har vi regelen i strl. § 78 bokstav f. Lovbryter har behov for forutberegnelighet, men denne kan langt på vei sikres gjennom at forsvarere, politi og påtalemyndighet gir klar orientering om disse reglene. Dette forutsetter naturligvis at domstolene uttaler seg presist om hvilken straffereduksjon som blir gitt i forskjellige situasjoner.

I lys av de ovennevnte betraktninger synes behovet for forslaget til en ny § 32-3 noe kontroversielt i lys av dagens rettstilstand. Påtalemyndigheten er riktignok pålagt å opptre objektivt og lojalt, men domstolens vide adgang til å føre kontroll med disse vurderingene er et viktig sikkerhetsnett for lovbryteres rettssikkerhet. Som Strandbakken påpeker i sin artikkel er det «ikke et ubetydelig ansvar å forvalte denne myndigheten og ivareta hensyn til f.eks. likebehandling av både ressursvake og ressurssterke personer»¹²⁹

---

¹²⁷ Matningsdal (2017) s. 295

¹²⁸ Strandbakken (2008) s. 66

¹²⁹ Ibid

5 Avsluttende betraktninger

Som nevnt innledningsvis aktualiserer et kriminalitetsbilde i endring politiets behov for samarbeid med lovbrøttere. Opplysninger om straffbare forhold har stor verdi i saker hvor etterforskningen møter på særlige utfordringer, og hvor behovet for oppklaring er spesielt viktig. De prosessøkonomiske besparelsene for politiet og samfunnet ved et slikt samarbeid kan være betydelige. Lovgiver har søkt å fremme denne formen for samarbeid gjennom lovfestingen av strl. § 78 bokstav f andre alternativ. For å motivere til slikt samarbeid er det en forutsetning at resultatet er både lønnsomt og forutberegnelig for lovbrøttere.

Kombinasjonen av rommelige strafferammer og dommerens vide skjønnsmargin etter ordlyden i andre alternativ, kan imidlertid skape noen utfordringer i relasjon til forutberegneligheten.

Selv om retningslinjene ved anvendelsen av regelen i § 78 f andre alternativ er mindre utarbeidet enn regelen om uforbeholdne tilståelser, viser gjennomgangen av praksis i oppgaven at flere av momentene likevel utgjør et godt utgangspunkt for en forutberegnelig utmåling. Hovedregelen er at dommene er utformet i tråd med kravene i strpl. § 40 (2) tredje punktum ved at det redegjøres for betydningen av samarbeidet, og at rabattene er synlige. De vurderingene som potensielt kan by på utfordringer er imidlertid de som foretas i de mest alvorlige sakene. Dommerens avveining av de allmennpreventive hensyn på den ene siden, og viktigheten av oppklaringen av saken på den andre, åpner for mindre forutsigbare konklusjoner.

For tiden venter den domfelte narkotikasmugleren Gjermund Cappelen på at lagmannsretten skal ta stilling til hvorvidt han ble tilstrekkelig kompensert for å ha bidratt til domfellelsen av den korrupsjonstiltalte politimannen Eirik Jensen i tingretten.¹³⁰ Cappelens forsvarere signaliserte overfor retten en forventning om en strafferabatt på opp mot 50 %, men resultatet ble 30 %, hvorav 10 % utgjorde rabatt for opplysningene som bidro til å felle Jensen. Avviket er ikke ubetydelig, og taler for mindre tilgjengelige retningslinjer. Dette er uheldig da det

---

¹³⁰ TOSLO-2015-153804-5

særlig er i slike saker behovet for samarbeid er stort, og forutberegneligheten derfor ideelt sett bør være høy.

Med sikte på å styrke forutberegneligheten ytterligere har straffeprosessutvalget etter oppdrag fra lovgiver nå kommet med de ovennevnte forslagene til nye bestemmelser i straffeprosessloven. Målet er helt overordnet å effektivisere straffesaksbehandlingen, men som drøftelsene ovenfor illustrerer bør man være varsom med å gjøre endringer som potensielt kan åpne for å svekke rettssikkerheten for lovbryster framfor å fremme den. Som drøftelsene ovenfor viser vil disse endringene ikke bare innebære praktiske, men også prinsipielle endringer av straffesystemet. De mange innvendingene mot å trekke norsk rett i en slik retning er legitime, og bør tillegges stor vekt i den videre utformingen av de nye bestemmelsene.

Kilder

Lover

1814	Lov 17. mai 1814 Kongeriket Norges Grunnlov
1902	Lov 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov
1981	Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker
2005	Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff

Forarbeider

Ot. prp. nr. 81 (1999-2000)	Ot.prp.nr.81 (1999–2000) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven (bruken av varetektsfengsling mv.
Ot. prp. nr. 90 (2003-2004)	Ot.prp.nr.90 (2003–2004) Om lov om straff (straffeloven)
Ot. prp. nr. 8 (2007-2008)	Ot.prp.nr.8 (2007–2008) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpende og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet
Innst. O. nr. 29 (2007-2008)	Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpende og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet)
NOU 2016:24	NOU 2016:24 Ny straffeprosesslov

Avgjørelser fra Høyesterett

Rt. 1995 s. 238

Rt. 1995 s. 242

Rt. 1995 s. 1975

Rt. 2000 s. 2072

Rt. 2002 s. 473

Rt. 2002 s. 993 (Baneheia)

Rt. 2004 s. 1491

Rt. 2005 s. 314

Rt. 2005 s. 406

Rt. 2005 s. 1453

Rt. 2006 s. 964

Rt. 2007 s. 616

Rt. 2007 s. 993

Rt. 2007 s. 1056 (NOKAS)

Rt. 2007 s. 1677 (Finance Credit)

Rt. 2009 s. 1336

Rt. 2011 s. 1210

Rt. 2011 s. 1744

Rt. 2012 s. 330

HR-2018-1987-A

Avgjørelser fra underrettene

LA-2001-980-1

LG-2004-14063

LG-2006-64391

Litteratur

- Andenæs (2000) Andenæs, Johs., *Norsk Straffeprosess Bind I*, 3. utg., Universitetsforlaget 2000
- Andenæs (2016) Andenæs, Johs., *Alminnelig strafferett*, 6. utgave ved Georg Fredrik Rieber-Mohn og Knut Erik Sæther, Universitetsforlaget 2016
- Gröning, Husabø og Jacobsen (2016) Linda Gröning, Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen, *Frihet, forbrytelse og straff*, Fagbokforlaget 2016
- Kjelby (2017) Kjelby, Gert Johan, *Påtalerett*, Cappelen Damm Akademisk 2017
- Matningsdal (2015) Matningsdal, Magnus, *Straffeloven: Alminnelige bestemmelser, kommentarutgave*, Universitetsforlaget 2015
- Matningsdal (2017) Matningsdal, Magnus «Straffeprosessforslaget – et kritisk blikk», *Tidsskrift for strafferett*, 2017 s. 279-296
- Strand (2003) Strand, Harald, «Lavere straff for medvirkning i rettergangen – plea bargaining», *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskap*, 2007 s. 370-378
- Strandbakken (2008) Strandbakken, Asbjørn, «Hvilken strafferettspleie ønsker vi?», *Lov og rett*, vol. 47, 2, 2000, s. 65-66.
- Øyen (2010) Øyen, Ørnulf, *Vernet mot selvinkriminering i straffeprosessen*, Fagbokforlaget 2010
- Øyen (2016) Øyen, Ørnulf, *Straffeprosess*, Fagbokforlaget 2016

Rundskriv

Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2007 «Tilståelsesrabatt»

Riksadvokatens rundskriv nr. 2/2018 «Infiltrasjon og provokasjon som etterforskningsmetode – vederlag til politiets kilder»